

forholdene på godserne. Denne pakke kan opfattes som en del af hoverikommissionens arkiv. Derimod må protokollen »Notater og Forordninger for Kommissionen som skal bestemme Hoveriet Lovet 1795« tilhøre kommissionsformandens embedsarkiv.

Ved ethvert udgiverarbejde må man stille spørgsmål om nytteværdien. Er Løvenskiolds hoverinotater af en sådan karakter, at de beskedne økonomiske ressourcer, der p. t. er til rådighed for historisk forskning i Danmark, med fordel kan anvendes til udgivelsen heraf? Det endelige svar må gives af benyttelsesgraden – i hvor høj grad vil publikationen blive benyttet til videre forskning? Det særegne ved disse hoverinotater i forhold til andre arkivalier vedrørende hoveriet er Løvenskiolds vurdering af hoveriet og fæsteforholdene på de godser, hoverikommissionen besøgte på rundreisen. Men selvom Løvenskiold var en spændende personlighed, er det vel et fåtal af forskere, der kan forventes at beskæftige sig med hans synspunkter. De interesserede vil kunne benytte notaterne i original. Derimod er der en lang række lokalhistoriske oplysninger i notaterne, som har interesse for en videre kreds af forskere. Disse oplysninger findes i langt større omfang i kommissionens forhandlingsprotokol. Som omtalt henviser bilag III også benytteren til de relevante steder heri, således at det foreliggende værk kan benyttes af lokalhistorikere som en indføring i det mere uoverskuelige kommissionsarkiv.

Dr. Fridlev Skrubbeltang har i indledningen om hoveriet gjort status over de hidtidige forskningsresultater og dermed ryddet grunden for en fornyet forskning på dette område. Ved denne indledning og det omtalte bilag III er den publicerede kilde sat ind i en sammenhæng, der både peger bagud til den tidligere forskning og frem til fornyet arbejde med problemerne. Derimod er det vanskeligere at se, hvorledes denne kilde placerer sig i den almindelige linje for Landbohistorisk Selskabs publikationsvirksomhed.

Måske vil det være nyttigt og interessant for danske historikere – og her menes naturligvis både rigs- og lokalhistorikere – at føre en debat om principperne for udvælgelsen af kilder til publikation. En sådan debat må efter min opfattelse starte med en undersøgelse af, hvor hyppigt tidligere publikationer er blevet benyttet. Hvis det skulle vise sig, at de forskellige selskabers intentioner med deres publikationer ikke er blevet fulgt op af forøget studieaktivitet, har de endelig den mulighed at udskrive prisopgaver i tilknytning til publikationerne.

Birgit Løgstrup

DAVID GRØNLUND: HISTORISK EFTERRETNING OM DE I RIBE BYE FOR HEXERIE FORFULGTE OG BRÆNDTE MENNESKER. VIBORG 1780. *Genudgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt ved Kirsten Agerbæk. 1973. 196 s., ill. kr. 45.*

Blandt 1700-tallets flittige historikere har præsten *David Grønlund* bl. a. indlagt sig fortjeneste ved en meget omhyggelig registrering af det omfattende stifts-

arkiv i Ribe og muligvis bidraget til dets bevarelse ved at få det overflyttet til Gehejmearkivet. I de knap 40 år han tilbragte som kapellan i Ribe og senere som sognepræst i Darum fik han trods nærings- og familiesorger – mere end en snes børn i 3 ægteskaber – tid og kræfter til en omfattende historisk aktivitet, der primært gjaldt gejstlighedens historie i Ribe stift. Som adskillige andre, betydelige samlere nåede han imidlertid aldrig ud over indsamlingsstadiet på en enkelt undtagelse nær. Få år før sin død lykkedes det Grønlund at få udgivet skriftet »Historiske Efterretninger om de i Ribe Bye for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker«. »Menneskene« er her som venteligt alle kvinder, da det fortrinsvis var det såkaldt svage køn, der blev beskyldt for at give sig af med trolddom, – og pastor Grønlund har altså været mere fordomsfri end senere Gustav Wied.

Grønlund gennemgår fra tidsrummet 1572–1652 – årstallene for henholdsvis den første og den sidste hekseproces i Ribe – 12 sager, normalt i hver sit kapitel. Kapitel VII findes dog ikke, til gengæld omhandler kap. XI foruden den store Maren Splid-sag en udløber deraf, nemlig sagen mod krøblingen Anne Thomasdatter. Grønlunds fremstilling er en blanding af citater fra og referater af retsprotokollerne, hvortil han føjer enkelte personlige kommentarer. I sit forord angav Grønlund som motivering, at mange urimelige beretninger stadig levede i folkemunde – især i forbindelse med Maren Splids historie – for at læserne selv kunne vurdere den datidige procedure og tænkemåde har han gengivet akterne så fuldstændigt.

Grønlunds bog har været en hovedkilde for alle hekse-historikere, der indtil de senere års forskellige udgaver iøvrigt måtte klare sig med et spredt kilde-materiale. Ribe-heksene har nok derved opnået en lovlig fremtrædende plads i litteraturen. I Kildeskriftsselskabets udgave af Malmø Tingbøger 1577–83 og 1588–90 (Kbh. 1968) forekommer et par større trolddomssager, hvorunder en halv snes kvinder blev anklaget og dømt til ild og bål, kun en enkelt blev fri-fundet. Det fremgår af disse sager, at retspraksis har stemt overens i Vest- og Østdanmark. Også i Malmø-materialet forekommer der eksempler på, at dømmes anklager tages tilfølgelse, selv om den Koldingske reces 1558 direkte forbød at lade troldkarles og troldkvinders udsagn stå til troende.

Oplag i det 18. årh. var oftest begrænset til nogle få hundrede, så Grønlunds bog er i tidens løb blevet slidt op og har længe været vanskelig at skaffe. Det må derfor hilses med glæde, at Historisk Samfund for Ribe Amt har formået at genudgive bogen. Udgiveren *Kirsten Agerbæk* har gjort den til en moderne folkebog ved at lade teksten nyopsætte med latinske bogstaver i stedet for at nøjes med et fotografisk optryk. Ved at anvende to forskellige grader sats har hun opnået en klarere skelnen mellem citaterne fra tingbøgerne og Grønlunds referater og kommentarer. Derudover har hun forsynet udgaven med fyldige noter, desuden person- og stedregister samt en kort og klar redegørelse for retsgrundlaget for og forløbet af hekseprocesserne i Ribe. Hun gør yderligere opmærksom på, at Grønlunds materiale ikke er fuldstændigt, da Kinch i Ribe Byes Historie omtaler endnu 3 heksesager fra før 1600. Til aller-

sidst følger en kort biografi af Grønlund og en litteraturliste over udgaver og behandlinger. Her i kvindeåret måtte det være en fristende specialeopgave for en etnolog eller historiker at foretage en samlet social analyse af Ribe-, Thisted-, Køge- og Malmømaterialiet.

Thelma Jexlev

ANNE K. G. KRISTENSEN: DANMARKS ÆLDSTE ANNALISTIK. *Studier over lundensisk annalskrivning i 12. og 13. århundrede. Med engelsk resumé. Skrifter udgivet af Det historiske institut ved Københavns Universitet 3, 1969, 161 s. 1 tvl. kr. 27.*

Problemerne vedrørende de danske annaler har tidligt vakt interesse. Det var iøjnefaldende, at oplysninger fra den ældre tid ofte med omtrent samme ordlyd gik igen i et større eller mindre antal annaler, hvad der viste, at der måtte bestå et slægtskab imellem dem. Til forklaring heraf fremsatte Usinger 1861 en teori om, at der til grund for annalerne måtte ligge en fælles mere udførlig kilde, som han benævnte *Annales Lundenses majores*. Teorien udbyggedes yderligere af Schäfer 1872, men blev imødegået fra dansk side, navnlig af A. D. Jørgensen, som viste, at de ældste annaler netop havde bestået af korte og enkle notater. Han henviste til Colbazannalerne, der var blevet fremdraget 1866, og som stammede fra klostret Colbaz i Pommern, men oprindeligt måtte være blevet til ved domkapitlet i Lund og måtte anses for at være det ældste danske annalværk. Også den kendte tyske forsker Georg Waitz tog afstand fra Usingers teori. De danske (latinsprogede) annaler var i hovedsagen udgivet for første gang af Langebek i de første bind af *Scriptores rerum Danicarum* fra 1772 o. flg. år. En moderne udgave af de latinske annaler udkom først ved Ellen Jørgensen i 1920, mens de dansksprogede var udgivet af M. Lorenzen 1883–1913 og suppleredes af Ellen Jørgensen 1930. Ellen Jørgensen gav i sin udførlige indledning til annaludgaven adskillige værdifulde bidrag til belysning af slægtskabsforholdet mellem annalerne, men stort set anså hun dog opgaven for uløselig. Under mit arbejde i 1930'erne med kong Valdemars jordebog-håndskriftet, hvorigennem Valdemarsannalerne er bevaret, søgte jeg at vise, at Sorø havde været et centrum for annalskrivningen og ikke mindst for udbredelsen af oplysningerne i Valdemarsannalerne.

Anne K. G. Kristensens bog *Danmarks ældste annalistik* behandler ganske særligt annalskrivningen i Lund, der var udgangspunktet for den ældste annalskrivning i Danmark. Hendes bog er et overordentlig dygtigt og omhyggeligt arbejde, det kommer særdeles belejligt, da der forberedes en ny samlet udgave af de latinsk-sprogede og dansk-sprogede annaler. Særlig fortjenstfuldt er det, at hun har fremdraget årbogen 1074–1255, der som dansksproget var medtaget i Ellen Jørgensens udgave af danske annaltekster 1930, og som jeg ikke havde været opmærksom på. Hun viser, at den må være blevet til ved ærkebispesædet i Lund, og at den må anses som et vigtigt mellemlid mellem annal-